

SFT's arbeid med landbruksforurensninger. Hva skjer i andre OECD-land?

Av Sidsel Grimstad

Sidsel Grimstad er cand.agric. fra Norges Landbrukshøgskole, studieretning jordfag, og nå ansatt i Statens Forurensningstilsyn.

*Innlegg på seminar i Norsk Vannforening
20. oktober 1987.*

1. SFT's arbeid med landbruksforurensninger i 1987.

SFT skal i 1987 skaffe bedre oversikt over problemomfanget av forurensninger i vannforekomster, bedre kunnskapsgrunnlaget for valg av tiltak og påskynde og legge forholdene tilrette for gjennomføring av disse.

Arbeidsoppgavene kan deles inn i følgende 4 hovedgrupper:

1. Ny kunnskap om forurensningssituasjonen.
2. Valg av tiltak.
3. Gjennomføring av tiltak på lang sikt.
4. Gjennomføring av tiltak på kort sikt.

Arbeidet med landbruksforurensninger følges nå opp med tiltak på flere fronter. Det er nedsatt en rekke arbeidsgrupper der både miljøvernmyndigheter (SFT, MD og Mavd.) og landbruksmyndigheter (LD, Fylkeslandbrukskontor, landbrukskontor og div. næringsorganisasjoner) er representert og arbeider godt sammen.

2. NY KUNNSKAP — FORURENSNINGSSITUASJONEN

2.1 Forsknings- og utredningsprosjekter i SFT.

Plantevernmidler i vassdragene

Prosjektet skal klarlegge om plantevernmidler i vannforekomster er et forurensningsproblem i Norge.

Tilgjengelighet av partikulært bundet fosfor i ferskvann

Prosjektet skal undersøke tilgjengeligheten av partikulært bundet fosfor for alger i vannprøver tatt fra avrenning fra prøvefelt og referansefelt i Handlingsplanen. Videre skal en ved hjelp av isotoper kartlegge hvor fosforet havner i et vassdrag.

VALG AV TILTAK

2.2 Handlingsplanen mot landbruksforurensning.

Handlingsplanen mot landbruksforurensning ble initiert og planlagt av SFT. SFT følger opp arbeidet med Handlingsplanen ved å være sekretariat i kontaktgruppa for handlingsplanen og observatører i ulike referansegrupper.

I forbindelse med Handlingsplanen mot landbruksforurensning arbeides det nå på et prosjekt som har som mål å finne tiltak for å redusere arealavrenninga. Hovedpunktene er henholdsvis:

- hvilke jordbearbeidingstiltak som gir størst forurensningsreduksjon
- økonomiske analyser av disse tiltakene
- modeller for å beregne avrenningen ved ulik arealavrenning på vannkvalitet.

Det gjennomføres i tillegg et omfattende informasjonsprosjekt. Fylkesvise info-utvalg, studieringer i landbruksforurensninger og utgivelsen av et studiehefte er ledd i dette arbeidet.

2.3 Lokaltilpassede forurensningstiltak.

Pilotprosjekt med tiltaksanalyser for nedslagsfeltene til Mjøsa og Indre Oslofjord. Målet er å vurdere kost/nytte effekten av alle aktuelle tiltak. På den måten skal det skaffes bedre oversikt over hvilke tiltak som vil være de mest samfunnstjenlige å sette inn. Det arbeidet som nå gjøres i Mjøsa og Indre Oslofjord er ment å være modell for hvordan en slik analyse skal legges opp.

2.4 Det er også planlagt en lignende tiltaksanalyse på nasjonalt nivå som skal gå utelukkende på landbruksforurensninger.

2.5 Nordisk Ministerråd/Nordisk miljøforskningsgruppe.

SFT er med i en arbeidsgruppe som skal arrangere et seminar om «Jordbruk og miljøproblemer. Utvikling og virkemidler». Seminaret vil kunne gi idéer til hvilke tiltak som kan være aktuelle i Norge.

3. GJENNOMFØRING AV TILTAK — LANG SIKT

3.1 Fremtidige arbeidsoppgaver og arbeidsdeling.

Gjennomføring av tiltak når resultater fra tiltaksanalysene og handlingsplan foreligger i hhv. 1987 og 1988 krever at forholdene legges til rette på forhånd. Lokale myndigheter er nøkkelen til å få gjennomslag for tiltak hos gårdbrukerne. Derfor skal SFT i 1987 vurdere hvilke arbeidsoppgaver/ansvarsområde som bør ligge i miljøvernavdelingene og den ytre etat i landbruket. Dette skal behandles i kontaktgruppen for handlingsplanen som skal gi begrunnende forslag overfor LD og MD.

3.2 SFT skal delta i OECD-arbeide hvor landrapporter og problemstudier om landbruks- og miljøvernpolitikken og konsekvensene av denne for forurensningssituasjonen skal sammenstilles og vurderes.

I løpet av 1988 vil det foreligge en sluttrapport som vil gi anbefalinger om hvilke tiltak og virkemidler som bør brukes fremover for å integrere landbruks- og miljøvernpolitikk og få gjennomført de nødvendige miljøtiltakene.

4. GJENNOMFØRING AV TILTAK — KORT SIKT

4.1 Revidering av forskrifter for lagring og spredning av husdyrgjødsel.

I løpet av 1988 vil nye forskrifter for lagring og spredning av husdyrgjødsel utgis. De vesentligste endringene ser ut til å bli:

- Forbud mot all spredning av husdyrgjødsel på frossen eller snedekt mark.
- Krav om minimum spredningsareal på 4 da pr. gjødseldyrenhet.
- Krav til nedmolding av husdyrgjødsel på åker.
Høstspredning på eng skal foregå så raskt som mulig etter siste slått.
- Krav til lagerkapasitet.
- Tekniske retningslinjer for pelsdyrhus.
- Lokale forskrifter med strengere krav i utsatte resipienter.

Forskriftene vil bli sendt på høring bl.a. til miljøvernavdelingene.

4.2 Retningslinjer for kontroll av punktutslipp.

Det skal i løpet av våren komme ut retningslinjer for miljøvernavdelingenes kontroll med punktutslipp. Utgivelsen av

disse er et forsøk på å gi en strukturert oversikt over hvordan behandling av punktutslippssakene bør foregå slik at en får en enhetlig behandling av disse sakene i alle fylkene.

Det planlegges videre et kurs i behandling av punktutslippssaker for de ansvarlige konsulentene i miljøvernavdelingene.

LANDSYS — datasystem for landbruksforurensninger.

Det er satt sammen en arbeidsgruppe som skal ha som oppgave å forbedre LANDSYS. Arbeidet til nå har vært konsentrert om å få til en operativ versjon av LANDSYS og å lage en brukermanual. Arbeidet framover vil bli konsentrert om å lage en ny og forenklet versjon av LANDSYS. Den nye versjonen skal gjøre det lettere å få oversikt over forurensninger fra punktkildene.

4.3 Kunstgjødsel.

Det har vært avholdt møte mellom SFT, MD, LD og Norsk Hydro for å få justert kunstgjødselpriser innbyrdes, få nye kunstgjødsetyper, og en mer miljøvennlig markedsføring av produktene.

4.4 Forskrifter for bakkeplanering.

Det arbeides med å utgi forskrifter for bakkeplanering, med hjemmel i forurensningsloven. Dette gir fylkesmannens miljøvernavdeling myndighet til å pålegge utbedringer av anlegg som forårsaker forurensning av vassdrag.

Det er imidlertid landbrukskontoret som skal være ansvarlig for den tekniske planlegging og etterkontroll av utbedringer.

Det er også foreslått at miljøvernavdelingene skal kunne nekte at nye bakke-

planeringer blir utført i områder der resipienten er spesielt forurensningsutsatt.

LD arbeider parallelt med å utgi tekniske retningslinjer for bakkeplanering.

4.5 Brundtland-kommisjonen.

SFT skal komme med forslag til hvordan Brundtlandkommisjonens anbefalinger kan følges opp i Norge.

5. HVA GJØRES MED LANDBRUKSFORURENSNINGER I ANDRE OECD-LAND?

BAKGRUNN

OECD — organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling, omfatter alle vest-europeiske land, USA, Canada, Australia, New Zealand, Japan.

Intensivering og mekanisering av jordbruket har ført til store strukturendringer i de fleste OECD-land. Det har skjedd en kanalisering av intensiv jordbruksdrift til enkelte sentrale områder, mens det har skjedd en avvikling i utkantstrøk. Dette fører til en belastning på miljøet i de intensivt drevne områdene og et problem med gjengroing og tap av jordbruksareal i utkantene. Den kraftige intensiveringen av jordbruket har også ført til tildels stor overproduksjon av matvarer. Tiltak mot landbruksforurensning vil ofte også være tiltak mot overproduksjon.

I 1986 ble det nedsatt en ad hoc gruppe som skulle utrede problemer tilknyttet landbruk og miljø. Denne gruppen er organisert under miljøvernkomitéen og har representanter fra alle OECD-land.

Målsetting for gruppens arbeid skulle være å definere felles problemer og komme fram til anbefalte måter å løse problemene på.

Ad hoc gruppens arbeid er følgende:

- * Utarbeide landrapporter der omfang av og årsaker til landbruksforurensninger er beskrevet. Beskrive hvilke tiltak og virkemidler som har vært brukt i arbeidet.
- * Utføre case-studies av 4 ulike problemfelt.
Case-studies utføres i 2—4 distrikt som er typisk for hvert problemfelt.
- * På basis av landrapporter og case-studies overbringe anbefaling av tiltak og virkemidler i arbeidet med landbruksforurensninger til landbruks- og miljøvernkomitéen.

En regner med at gruppens anbefaling vil oversendes OECD sentralt i løpet av våren 1988.

HVA SKJER I DANMAK?

Bakgrunn

I Danmark har en særlig konsentrert virksomheten om N-forurensning. Dette på grunn av store problemer med N-forurensning av grunnvann og i marine områder. I vestre Jylland er drikkevannsreserver truet og i marine områder særlig Kattégat, Øresund og Beltehavet er det registrert oksygenfrie soner og fiskedød som en følge av stor tilførsel av nærings-salter.

Landbruket regnes som en av de største bidragsyterne i denne sammenheng. Tilførslene fra landbruket har økt som et resultat av en kraftig intensivering og spesialisering av jordbruket. Hovedårsakene til økte landbrukstilførsler er overgjødning og utilstrekkelig lagring av husdyrgjødsel. Imidlertid er det viktig å være klar over at det er en del naturgitte forhold som gjør at N-forurensning slår spesielt hardt

ut i danske områder. Grunnvannsforurensning har særlig foregått i vestre Jylland, her har en store områder med sandjord og dermed stor fare for N-lekkasje. Mye av Danmarks husdyrproduksjon har blitt kanalisert til denne regionen uten at det har vært tilstrekkelig lagring og håndtering av husdyrgjødsel. Forurensning av marine områder har blitt forsterket ved at Kattégatt, Øresund og Beltehavet ligger i en slags bakevje og dermed har liten vannutskiftning.

Tiltak/Virkemidler

Under er ulike tiltak og virkemidler forsøkt listet opp i kronologisk rekkefølge.

- * Forskrifter forlagring og spredning av husdyrgjødsel 1986.
 - krav tillagerkapasitet (6 mndr.)
 - forbud mot vinterspredning
 - krav til spredningsareal på 4 da pr. gjødseldyrenhet
 - krav til nedmolding av blautgjødning innen 24 timer.
- * Forskrifter for pressaft 1986
 - krav til oppsamling av pressaft
- * Forskrifter for pelsdyranlegg 1986.
 - regulerer anlegg og drift av anlegg.
- * NPO-støttelov. Vedtatt av Folketinget i 1987. Tilskuddsordning til utbedring/utvidelse av gjødsellager.
Det gis også tilskudd til biogassanlegg. Inntil 40% utbetales av kommunen.
- * Handlingsplan mot næringsutslipp til hav og grunnvann. Vedtatt av Folketinget i 1987, bevilget 12 milliarder hvorav 4,5 mill. avsatt til tiltak mot næringsutslipp fra landbruket.

Hovedtiltak er:

- stanse alle ulovlige utslipp fra gjødsel-lager og pressaftanlegg.
- gi hjelp og støtte til utbedringstiltak.
- bedre gjødselhandtering
 - bygge gjødsellager
 - regulere spredningstidspunkt
 - obligatorisk gjødselplanlegging.
- etablering av grønne arealer, med fang-vekster som fanger opp overskudd av næringsstoffer i jorda.
- strukturelle tiltak
 - ta marginale områder ut av land-bruksdrift
f.eks. sandjord og myrjord
 - overgang til økologisk drift.

* Tiltak for å redusere plantevernmiddel-
bruk.

Erklært målsetting er å redusere med
30% på 3 år.

- forbud mot plantevernmidler i
enkelte områder
 - avgifter
 - subsidiering av dyremetoder med
redusert bruk av plantevernmidler
 - forskning på alternative dyrkings-
metoder.
- * Det skal innføres en lov om økologisk
landbruk.
30 millioner kr. over 3 år skal bevilges
til:
- flere veiledere i økologisk drift
 - støtte til gårdbrukere som skal
legge om til økologisk drift.
 - støtte til forskning på økologisk
jordbruk.
 - støtte til å bedre omsetningen av
økologisk produserte matvarer.

HVA SKJER I SVERIGE?

Bakgrunn.

I Sverige er det blitt fokusert på land-
bruksforurensninger først og fremst i for-
bindelse med eutrofiering av enkeltvass-
drag i SørSverige og N-forurensning av
grunnvann. I den senere tid har man også
sett alvorlig på N-forurensning av marine
områder. Dette må også sees på som et
resultat av Danmarks store satsing på å få
bukt med N-forurensningene til marine
områder (Kattegat, Beltehavet og Øresund)
som er felles med Sverige.

Også i Sverige har det vært en kraftig
intensivering og strukturrasjonalisering av
landbruket. Intensiv landbruksdrift er for-
skjøvet til Sør-Sverige mens store deler av
Nord-Sverige lider av avfolkning og ned-
legging av jordbruket. På tross av dette har
Sverige stor overskuddsproduksjon av mat-
varer.

Tiltak/Virkemidler.

Under er ulike tiltak/virkemidler for-
søkt listet opp i kronologisk rekkefølge.

* Lokale forskrifter/tiltak i nedslagsfelt
til de mest forurensa vassdragene. Om-
fatter:

- gjødselplanlegging
 - kvoter på handelsgjødselbruk
 - intensivert veiledning og informa-
sjon til bønder
 - tilskudd til utvidelse/utbedring av
gjødsellager innenfor et begrenset
tidsrom.
- * 20% skatt og 5% avgift på kunstgjød-
sel.
Avgiften brukes til forskning på alter-
native driftsmetoder og subsidiering av
salg av overskuddskorn.

* Plan for å redusere plantevernmiddelbruken med 50% (1985)

- 25% skatt og avgifter
- obligatoriske kurs for gårdbrukere
- bedre informasjon og veiledning.

* Jordbruket og miljøet. 1986.

Handlingsprogram laget av Naturvårdsverket som gir en integrert behandling av naturvern- og forurensningsproblemene. Følgende hovedproblemer er utpekt:

- Biotopforandringer, utarming av flora og fauna, manglende hensyn til vilt, fisk, rekreasjon og landskapsutforming i nåværende jordbruk.
- Næringsstofflekkasje/forurensning
- Kjemiske bekjempelsesmidler/miljøgifter

Endel foreslåtte tiltak er:

- Det skal vurderes om statlige støtteordninger gir uheldige miljøvirkninger.
- Økt forskning på økologisk jordbruk.
- Det bør etterstrebtes en størst mulig variasjon av genmateriale i kulturlandskapet.
Støtte til opprettholdelse av spesielt viktige biotoper i kulturlandskapet.
- Økt gjødselplanlegging.
- Regionale og lokale tiltaksprogram mot landbruksforurensning.
- Informasjonsprogram om miljøvern-hensyn.
- Gjensidig utdanning og økt samarbeid mellom landbruks- og miljøvernetat.
- Egne restriksjoner for jordbruk i tettstedsnære områder.

* Aktionsplan mot havforurensninger 1987.

Foreslått tiltak mot landbruksforurensninger.

Langsiktige tiltak:

- reduksjon av svinehold, økning av grovforbaserte produksjoner.
- dyrking av bio-energi, lausog eller andre vekster som holder marken dekket.
- lavere intensitet i jordbruket, dvs. redusert bruk av kunstgjødsel.

Kortsiktige tiltak:

- bedret gjødseldisponering
- restriksjoner på gjødselspredning
- stimulere til bruk av fangvekster
- gjødselplanlegging.

HVA SKJER I ANDRE OECD-LAND?

Under er listet opp endel av det arbeidet som foregår i de andre OECD-land. Bare punkt som skiller seg vesentlig fra tiltak i Norge er tatt med.

Tiltak/Virkemidler.

I USA er det vedtatt å ta 160 millioner da av den mest erosjonsutsatte jorda ut av produksjon. Dette skal gjøres ved overgang til viltområder og ekstensiv skogproduksjon. Det ytes støtte til overgang i løpet av en 10-års periode. For andre erosjonsutsatte områder er gårdbrukerne pålagt å utarbeide «jordbevaringsplaner» der det går fram hvordan erosjonen skal begrenses f.eks. overgang til andre driftsformer. Etter 1990 vil gårdbrukere uten slike «soil conservation plans» bli utelatt fra alle statlige støtteordninger. I OECD-rapporten ble det anslått at bortimot 30% av brukerne hadde fått utarbeidet en plan. Det ytes også

støtte til terrasering og andre tiltak mot erosjon.

Lokale forbud mot å dyrke i nærheten av vannkanten langs bekker og elver. (Canada).

Støtteordninger for innkjøp av maskiner til bedre gjødselhandtering og redusert jordbearbeiding (USA, Nederland).

Satsing på og støtte til utvikling av økologisk jordbruk. (Frankrike, Østerrike, Danmark).

Kulturlandskapet i Alpene og rekreasjonsverdien for turistene opprettholdes ved at det gis statlig «lønn» ikke etter produksjonsenhet, men etter arealenhet og dyreenhet avhengig av «høyden over havet». (Østerrike).

Organisering.

Sentralt.

Utveksling av ansatte mellom landbruks- og miljøvernetater gir god integrering av politikken. (Frankrike).

Eget miljøverndirektorat underlagt Landbruksdepartementet i tillegg til et eget Miljøverndepartement. (Hellas).

Oppretting av faste arbeidsgrupper som jobber med felles strategi for landbruk/miljøvern. (England).

Lokalt.

Lokaladministrasjonen i intensivt drevne jordbruksområder ansetter teknikere/agronomer på 3—5 års kontrakter for å veilede og foreslå utbedringer av tekniske anlegg som fører til erosjon. (Frankrike).

Lokale forskrifter som regulerer bruken av jorda. (Canada).

Informasjon og Motivasjon.

Utstrakt bruk av demonstrasjonsbruk. Oftest er de kjøpt opp og drives av private stiftelser. (England).

Lokale konkurranser for best drevne gård. Både utifra forurensningshensyn og hensynet til naturen omkring. (Finland, USA).

Private konsulenter og utstyrsfirma tilpasser seg markedet og reklamerer nå med maskiner som ikke skader naturen. (USA).

Forskning

Forskning på hvordan man kan opprettholde biotopnettverket i kulturlandskapet. (Østerrike).

Forskning på økologisk jordbruk. (Frankrike, Sverige, ml.fl.).